

פרשת וילך

שיטת הנצי"ב - התורה כולה נלמדת כ"שירה"

לא, יט וְעַתָּה כְּתָבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת

כידוע, אצל לומדי מקרא אשר לא מעולם התורה המה, ה"פשט" בכתוב הוא הפירוש האותנטי (מוסמך), כאשר אלה (כמו חז"ל) המפרשים את הכתוב, לא על פי כללי הדקדוק הלשון והתחביר, אלא על פי המידות שהתורה נדרשת בהן – עליהם להביא את הראיה. לא כך בלימוד תורה אצל בני תורה, המבינים כי הפשט הוא אחד מארבע דרכים שונות של לימוד תורה, הלא הם: פשט, דרש, רמז, סוד. בחיבורנו זה (וכן בשאר חיבורנו, כמו פשוטו של מקרא) הראנו לדעת שהשאלה אינה מהו הפשט, אלא מה מלמד הפשט במסגרת השלימות (פרד"ס) של לימוד תורה.

במאמר זה נעיין במשנתו המיוחדת של הנצי"ב אודות לימוד תורה בפשט ובמדרש. תחילה נביא מקצת מדבריו מפירושו העמק דבר לפסוקנו:

...אכן למדנו מסוגיא זאת עיקר הענין, דסיפיה דקרא מוכיח על פירוש המצוה "וְעַתָּה כְּתָבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת", שהוא כל הספר תורה [ולא שירת האזינו בלבד]. ומתפרש "הַשִּׁירָה הַזֹּאת" בשני אופנים – על משה רבינו כמשמעו "הַשִּׁירָה הַזֹּאת" [דהיינו פרשת האזינו. רבינו מפרש בארוכה שסדר כתיבת פרשת האזינו 'מפיו של הקב"ה לאזנו של משה' (כהגדת הרמב"ן את תהליך תורה מן השמים) היה שונה מכתיבת שאר חלקי תורה שבכתב 'מגילה מגילה'] ולכל ישראל כפירוש התורה כולה [ומכאן, איפוא, למצוה האחרונה שבתרי"ג (ספר החינוך): לכתוב כל אחד ספר תורה לעצמו]... ומזה למדנו פירוש "הַשִּׁירָה" כל התורה כולה. ומזה למדנו פירוש רישא דקרא "כְּתָבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת" דקאי על התורה, וממילא למדנו שהתורה נקראת שירה. וטעם הדבר מבואר בקדמת העמק אות ג', עכ"ל הנצי"ב.

והרי דבריו ב'קדמת העמק' (הקדמתו לפירושו העמק דבר על התורה) אות ג':
 והנה בנדרים (לח, א) העלו בפירוש המקרא "כְּתָבוּ לָכֶם אֶת־
 הַשִּׁירָה הַזֹּאת" שהוא כל התורה. והביאו ראיה מסיפיה דקרא
 "לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד". הא מיהא יש להבין איך
 נקראת כל התורה "שירה", והרי לא נכתבה בלשון של שירה!
 אלא על כרחך יש לה טבע וסגולת השירה, שהוא דבור בלשון
 מליצה. דידוע לכל מבין עם תלמוד דמשונה [=שונה] המליצה
 מספור פרזי [סגנון של פרוזה] בשני ענינים - (א) בטבע (ב) בסגולה.
 בשיר אין הענין מבואר יפה כמו בספור פרזי, וצריך לעשות
 הערות מן הצד דזה החרוז כיוון לזה הסיפור וזה החרוז לזה. ולא
 מקרי דרוש [אלא כך פשט ההבנה בשירה, שיש להעיר הערות הבאות
 להבהיר את תוכן השירה אשר סגנונה אינו ברור די צרכו, וזה מעצם טבעה
 כשירה] אלא כך הוא טבע השיר אפילו של הדיוט. ומושכל עוד
 דמי שיודע בטוב הענין שהביא לידי מליצה זו שנתחבר עליו
 [כלומר, יודע את המקרה או הסיפור או המאורע שהשירה באה להנציח אותו
 בסגנונה המיוחד והייחודי] מתוק לו אור לשון של השיר ודקדוקה
 [כלומר, ימצא ויגלה רמזים לכל מיני היבטים של המאורע שהשיר מנציח]
 הרבה יותר מלאיש שאין לו ידיעה מתכונת הענין, ורק בא
 להתבונן מן המליצה תורף הענין [כלומר, מהעדר כל ידיעה אחרת
 מצדו אודות המאורע. ברור שאדם כזה יוכל לדלות מן השיר רק את עיקרי
 העובדות של המאורע, אולם נעלם ממנו ההיבט העמוק והמפורט יותר שיש
 לאדם אשר יודע את סיפור המאורע כלליו דקדוקיו ופרטיו], כי אז עלול
 הוא להשערות בדויות מה שלא היה מעולם, ולא לזה התכוון
 המשורר.

וממשיך הנצי"ב: כך הוא טבע כל התורה, שאין הסיפור שבה
 מבואר יפה [כדרכה של שירה] אלא יש לעשות הערות ופירושים
 לדקדוקי הלשון. ולא מיקרי דרוש אלא כך הוא פשט המקרא
 [כלומר הדיוקים בלשון הכתוב, כאשר מבינים שהכתוב נכתב בסגנון של
 שירה ולא של פרוזה, הם הם פירושים מוסמכים של הכתוב (שרבינו קורא
 בשם 'פשט המקרא') המגלים את רצונו האמיתי של 'המשורר', הלא הוא

הקב"ה]. ומושכל עוד שאין אדם יכול לעמוד על דקדוק דבר ה', אם לא שמכוין לאיזה דבר הלכה או מוסר ואגדה הבא בקבלה בדברי חז"ל..., עכ"ל הנצי"ב, (המוסיף ומבאר את דעתו בטוב טעם ודעת, אלא שאין כאן המקום להאריך).

מפורש יוצא מסוף דבריו אלה של הנצי"ב שחז"ל הם הם הקובעים את הגבולות של הבנת הכתוב. בתוך גבולות אלה אנו מדייקים בלשון הכתוב לגלות את רצונו האמתי של הקב"ה. מי שילמד ויפרש את "הכתוב" על פי הפשט, כלומר לפי כללי הפרוזה, כגון "וַיֵּרָא חָם אֶבְי כְנָעַן" שהוא הביט והסתכל, כמו "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁפֹּב" שהוא בא אל בלהה, טועה באופן יסודי ביותר. דומה הוא לאדם השומע מחבירו ש'ענני המלחמה קרבים ובאים', והשומע יסתכל השמימה לראות את ה'עננים'.

ניסח זאת הנצי"ב בהקדמתו לפירושו על השאלות דרבי אחאי גאון 'קדמת העמק' וזה לשונו (עמוד 14 סעיף ד):

...מי שאינו תלמיד חכם אין לו להתקטט בכ"ד מקראי קודש. פירוש, שאין לו לעשות פירושים ולהפשיט נלומר, לחדש פירושים על דרך הפשט]. ומי שרוצה להפשיט לפי דעתו, כל עוד לא עמד על דעת חז"ל, יש לחוש שהוא אפיקורס ומטה המקראות אחר דעתם, עכ"ל.

כך דעתו הנחרצת של ראש ישיבת ולוז'ין, אשר לאורך כל פירושו על התורה זכה וחדש על דרך הפשט פירושים מחודשים ביותר, אבל כל זאת אחרי שמילא את כרסו בש"ס וחז"ל. הם שקבעו את המסגרת, ומתוך מסגרת זאת יש מקום לחדש, על פי קביעת חז"ל עצמם ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו". זאת ועוד! על פי הנצי"ב יש לומר כי לולא ההיגד של חז"ל ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו", לא היה מקום ללמוד את הכתוב על פי פשוטו של מקרא, באשר בשירה קא עסקינן ולא בפרוזה. המפרש שיר על פי חוקי הפרוזה החטיא את המטרה ושיבש את תוכן השיר. כך המפרש תורה רק על פי פשוטו של מקרא טועה טעות יסודית ויש לחוש שהוא אפיקורס'. חז"ל הם הם אשר הפנו אותנו אל פשוטו של מקרא, כמימד של הבנה נכונה בכתוב בנוסף על הבנתם הם. לכן לא יתכן שהפירוש על דרך הפשט יסתור את דבריהם, שהרי רק מפי דבריהם אנו רשאים לפרש על פי הפשט! לכן למסקנתנו הברורה: השאלה

אינה 'מהו הפשט', אלא מה מלמד הפשט כחלק מן השלימות והקדושה של התורה (ועיין בזה בהרחבה בספרנו 'לפשוטו של מקרא', פרקי מבוא פרק 2, ומדור א כולו).

הגאון הנצי"ב חוזר על דעתו נגד אלה הבאים 'להפשיט' ללא ידיעה מוקדמת של חז"ל, בפירושו לפרשת האזינו (לב, ג) זה לשונו:

ואיתא בשמות רבה (פרשה מא, ה על הפסוק לא, יח "וַיִּתֵּן אֶל-מֹשֶׁה) פְּכַלְתּוּ": א"ר לוי אמר רבי שמעון בן לקיש, מה כלה זו מקושטת בכ"ד קישוטין, כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים, עכ"ל. ומזה יש להבין, כמו אשה שאינה כלה, אין לה להתקשט בכ"ד קישוטין, ואם תתקשט תהא חשודה לזונה, ורק עליה לקפל תכשיטיה ולהניח בחיקה. כך מי שאינו תלמיד חכם, אין לו להיות זריז ולפרש מליצת המקרא לפי דעותיו, ואם מפשיט המקרא, הרי זה חשוד לסור מן הדרך שהטעות מצויה, ורק רשאי להיות בקי במקרא, אבל לא לפרש, אם לא שהוא תלמיד חכם בקי בתלמוד, עכ"ל הנצי"ב.

ושם בהרחב דבר מוסיף הנצי"ב עוד נופך משלו, וזה לשונו:

והיינו שהזהיר ר' אליעזר לתלמידיו (ברכות כח, ב): 'מנעו בניכם מן ההגיון'. ופירש רש"י: שלא יעסקו במקרא יותר מדי. ואין הכוונה שלא ילמדו הרבה מקרא... אלא הכי פירושו: מנעו בניכם שלא הגיעו עוד ללמוד התלמוד, ועומדים בלימוד מקרא, מן ההגיון, והוא העיון, שלא יעיינו עוד בלימודם שהוא מקרא, באשר לא עמדו עוד על עיון התלמוד לכוין אל האמת... ואם יפרש, אזי יהא חשוד שסר מן הדרך, והוא אפיקורס, באשר הטעות מצויה [אצל אלה שלא עיינו בחז"ל] לפרש בדרך לא טוב... אין לו רשות כי אם להיות בקי בכ"ד ספרים, אבל לא לפרש, ואם לא שהוא תלמיד חכם בקי בתלמוד ובדברי אגדה.... (עכ"ל).

כך דעתו הנחרצת של הנצי"ב, הוא אשר בפירושו 'העמק דבר' לתורה חידש חידושים נפלאים (ולפעמים אף מפליאים!) על פי פשוטו של מקרא, באשר הוא בודאי 'עמד (קודם) על דעת חז"ל'.

מן הראוי להביא עתה את דברי בעל אור החיים, אשר בהשקפה ראשונה אינם תואמים את דברי הנצי"ב ביחס אל החלק ההליכותי (לא הלכתי) של התורה. וזה לשונו בפירושו בתחילת ספר בראשית:

דע, כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון וישוב הדעת, הגם שקדמונו ראשונים וישבו באופן אחר. כי 'שבעים פנים לתורה' נמאמר 'ידוע ביותר', שאין לו זכר לא בבלי, ירושלמי, מכילתא, ספרא וספרי, אלא פעם אחת במדרש רבה לחומש במדבר על הפסוק 'שְׁבַעִים שָׁקֵל בְּשָׁקֶל הַקֹּדֶשׁ' – והלא דבר הוא! ואין אני מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפרושים שישתנה הדין לפיהם. ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה', אבל בישוב הכתובים ובמשמעותם מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר (עכ"ל).

בהשקפה ראשונה נראה שבעל אור החיים מגביל את 'חופש הפעולה' שלנו רק בחלק ההלכתי של התורה. אולם מתוך עיון בפירושו של הנצי"ב 'העמק דבר' ובפירושו של רבי חיים בן עטר 'אור החיים' נראה שההגבלה חלה גם על אותו חלק של דברי חז"ל בחלק ההליכותי של התורה הנקרא 'קבלת חז"ל'. כי זאת לדעת שדברי חז"ל מתחלקים (הן בחלק ההלכתי והן בחלק ההליכותי של התורה) לשלושה סוגים, ואלה הם: (א) קבלת חז"ל (כגון 'עין פחת עין' – ממוז, וכגון 'שיבת שם ועבר שאין לה מקור כלשהוא בכתוב). (ב) מדרש חז"ל אשר באמצעותו חידשו הלכות או הליכות. (ג) דברי חז"ל – שנאמרו (לפעמים גם כדעת יחיד) ללא מקור בכתוב לדבריהם. ברור שבסוג הראשון אי אפשר לדורות אחרי חז"ל לפרש אחרת מדבריהם, כמו כן ברור שבסוג השלישי הרשות נתונה לנטות מדברי הראשונים. אשר לסוג השני, כלומר באיזו מידה ניתן לפרש על דרך הפשט בדרך שונה מפירוש חז"ל על דרך המדרש, עסקנו בזה בהרחבה בספרנו 'פשוטו של מקרא', ואכמ"ל בזה.